

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Курсова робота з арабської філології

на тему:

ЕКЗОТИЗМИ В АРАБСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ
(на основі арабомовних ЗМІ)

Студентки групи Ар 17-21

Факультету східної і слов'янської філології

Денної форми здобуття освіти

Освітньої програми

Арабська мова і література та переклад,

друга східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціальності 035.060 Східні мови та літератури

(переклад включно), перша – арабська

Брежневої Катерини Андріївни

Науковий керівник:

Бастун Микола Володимирович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Запозичення як засіб поповнення лексичного складу мови	5
1.1 Лексичні запозичення: загальна характеристика.....	5
1.2 Основні причини запозичення іншомовних слів	10
1.3 Адаптація іншомовних слів в арабській мові.....	13
1.4 Екзотизми як вид запозиченої лексики.....	17
РОЗДІЛ 2 Екзотизми в арабській мові	21
2.1 Характеристика екзотизмів	21
2.2 Шляхи появи екзотизмів в арабській мові	24
2.3 Екзотизми в мові арабомовних ЗМІ.....	29
ВИСНОВКИ	35
АНОТАЦІЯ	38
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	39

ВСТУП

Мова як суспільне явище виникла в суспільстві для його потреб та розвивається разом з ним. Всі зміни, що відбуваються в світі, відображаються в мові. Властивими рисами розвитку сучасного світу є соціальна і економічна глобалізація суспільства та міжкультурний діалог, що характеризується активними процесами лексичних запозичень. Здатність до сприйняття та використання великих обсягів інформації характерна риса соціально – культурного розвитку суспільства ХХІ століття. В лексичному складі мови постійно з'являється достатньо велика кількість запозичених слів, однак не всі вони закріплюються в мові-позичальниці. Ті нові слова які все ж таки залишаються в мові, проходять ряд суттєвих змін, підлаштовуючись до фонетичної, граматичної та лексико-стилістичної системи мови.

В процесі міжкультурної комунікації сучасна арабська мова поповнюється іншомовними запозиченнями, що обумовлює необхідність їх дослідження з наукової точки зору як унікальної лексичної і словотворчої одиниці. Особливе місце серед запозичених слів становить екзотична лексика.

Актуальність теми даного дослідження полягає в тому, що в сучасному суспільстві дослідження лексичного складу мови набуває все більшого значення, у зв'язку з технічним та культурним розвитком суспільства. Дослідження екзотизмів в пресі доволі актуальне на сьогоднішній день, тому що останні десятиліття іншомовні запозичення в арабській мові, в особливості в публіцистичних текстах, набувають більшого широкого вжитку.

Мета роботи – розглянути особливості вжитку та адаптації запозичень, зокрема екзотизмів у складі арабомовної преси.

Ставляться наступні **завдання** для досягнення зазначеної мети:

- 1) охарактеризувати особливості запозиченої лексики;
- 2) з'ясувати та охарактеризувати адаптаційні процеси в арабській мові;
- 3) дослідити шляхи появи екзотичної лексики в арабській мові;
- 4) виявити тематичні групи екзотичної лексики;

- 5) визначити основні характеристики досліджуваної груп лексики;
- 6) виявити та проаналізувати закономірності утворення і функціонування екзотизмів в арабській мові;
- 7) проаналізувати публіцистичні тексти та з'ясувати особливості та функції екзотизмів різної тематичної належності в мові ЗМІ.

Об'єктом є екзотизми в лексичному складі арабської мови.

Предметом дослідження є особливості вживання екзотизмів у текстах арабських сайтів новин на прикладі інформаційних Інтернет-видань BBC Arabic, Alhurra, Alarabiya, Farahas, Aljazeera.

Теоретична значущість роботи полягає в комплексному підході до висвітлення проблеми іншомовних запозичень, зокрема екзотизмів та їх функціонуванні у лексичній системі арабської мови.

Практична цінність даної роботи полягає в створенні класифікації екзотичної лексики та з'ясуванні особливостей функціонування екзотичної лексики на основі аналізу публіцистичних статей арабомовних Інтернет-видань.

Екзотизми вже неодноразово привертали увагу таких дослідників як Т. К. Веренич, І. С. Воронкова, Л. П. Єфремов, Є. В. Марінова, І. М. Мозова, З. Г. Прошина, А. Є. Супрун, Т. Ю. Тамерян, С. А. Тіміна, В. С. Шиманського, Т. В. Яхонтової.

РОЗДІЛ 1 Запозичення як засіб поповнення лексичного складу мови

1.1. Лексичні запозичення: загальна характеристика

Словниковий склад мови неперервно змінюється, тому що мова відображає дійсність з її змінами. Нові слова, які входять в склад мови, відображають нові явища, предмети, події, значення. Один з найбільш важливих і соціальнозначимих процесів в кожній мові – процес вживання іншомовних слів. У різних мовах світу на кожному етапі їх розвитку коливається відсотковий показник іншомовних запозичень, тому що запозичена лексика відображає факти етнічних контактів, соціальні, економічні, політичні зв'язки між мовними носіями.

Одне з основних питань в теорії мовного запозичення є питання про те, яке ж мовне явище слід називати запозиченням. Термін “запозичення” в лінгвістиці є багатозначним. У зв'язку з теорією мовних контактів, взаємодії мовних систем, запозиченням називають одним із шляхів збагачення словникового складу мови. Він також означає процес входження та адаптації запозиченої лексеми і результат цього процесу – запозичене слово.

Існують різні визначення терміну “запозичення”, запропонованих у класичних лінгвістичних працях та науково-довідковій літературі. Найбільш актуальне і науково точне тлумачення цього лінгвістичного явища наведено в енциклопедії “Українська мова”: “Запозичення – це звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення.” [31, с.194] У “Лінгвістичній енциклопедії”, укладеній О. Селівановою, подається трохи відмінне значення: “Запозичення – це процес уведення до певної мови морфем, слів або висловів іншої мови; слово чи сполука, уведена до певної мови з іншої.” [24, с.158].

В “Лінгвістичному енциклопедичному словнику” запозичення визначається як елемент чужої мови, перенесений з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови в іншу. Також укладачі даного словника звернули увагу на причини

запозичення слів та відмітили, що процес запозичення в мовах відбувається доволі часто. В “Словнику лінгвістичних термінів” запозичення: “1. Звернення до лексичного фонду інших мов для визначення нових понять і предметів, причому часто самі ці поняття і предмети разом з їх назвами засвоюється від інших народів. 2. Слова, словотворчі афікси, конструкції, що ввійшли в мов в наслідок запозичення.” [26, с.80]

Л. Блумфілд, представник американської дескриптивної лінгвістики, тлумаче це поняття і як засвоєння елементів чужої мови і як явища, що потрапили в мову з діалектів цієї ж мови, і навіть перехід мовних одиниць, який відбувається в процесі спілкування між носіями однієї мови [4, с.354]. Дослідник Л. Крисін окреслює поняття “запозичення” таким чином: “процес переміщення різних елементів з однієї мови в іншу. Під різними елементами розуміються одиниці різних рівнів структури мови - фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики” [13, с.24]. Він розглядає це поняття з різних сторін лінгвістики. Такої ж думки притримується і С. В Семчинський, термін “запозичення” стосується не тільки лексем, тому що можуть запозичуватися й інші структурні одиниці мови такі як фонемі, засоби словотвору, моделі словотвору, окремі морфемі, схеми словосполучень, схеми речень, фразеологізми, і навіть флексії [23, с.150]. В зв'язку з цим мовознавці наголошують про обмеження цього поняття, враховуючи мовні рівні, тобто вони виділяють лексичні запозичення, морфологічні запозичення тощо. Такі запозичення мають свої особливості і вони не перетинаються між собою і тому їх не можна об'єднувати в одну групу запозичень. Саме тому, в лінгвістиці виділяють первинні та вторинні елементи запозичень. Первинні – самостійно можуть переходити з однієї мови в іншу, передають мовленнєву інформацію та наділені відносною самостійністю, до них належать лексичні, синтаксичні, семантичні та стилістичні елементи. Вторинні – не здатні до самостійного переходу в іншу мову – фонетичні, фонологічні, морфологічні.

Таким чином, в широкому розумінні, запозичення – це процес переміщення різних елементів з однієї мови в іншу та їх адаптація у мові, а в вузькому сенсі – це мовні елементи преміщенні з однієї мови в іншу.

Крім запозичень, у мові вживаються іншомовні слова, які “не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюється мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження”. У семантиці вони є незрозумілими або недостатньо зрозумілими для носіїв певної мови.

Традиційним підходом до класифікації запозичень є структурно-рівневий, на основі якого виокремлюють такі групи: 1) фонетичні, або фонетико-графічні; 2) словотвірні; 3) лексико-фразеологічні; 4) морфологічні; 5) синтаксичні

При аналізі запозичень по-різному вирішують питання класифікації іншомовних запозичень, причиною цього є який аспект для класифікації вибере лінгвіст. Різні аспекти вивчення запозичень визначають і їх підходи до класифікації. Дуже детальну класифікацію запозиченої лексики наводить М. В. Орешкіна [18, с.212] і розглядає запозичення відповідно до таких ознак:

- за генетичною належністю до мови-джерела;
- за поширеністю в мовах світу: інтернаціоналізми, регіоналізми, локалізми;
- за ступенем освоєння в мові-реципієнті: повністю освоєні, частково освоєні, незасвоєні;
- за структурою запозиченого слова: чужа (іншомовна) форма, змішана форма (напівкалька), власна форма (калька);
- за графічним виглядом запозиченого слова: власна графічна форма (іншомовні слова), чужа графічна мова (іншомовні вкраплення);
- за наявності в семантиці запозиченого слова національно-культурного або культурно-історичного компоненту: екзотизми, варваризми;
- за стилістичним забарвленням запозиченої лексики: номінативні, естетичні;

- за сферою вживання: загальноновживані й професійно обмежені;
- за часом запозичення: ранні (історичні, етимологічні), пізні (сучасні, нові).

Е. Хауген класифікує запозичення за структурними особливостями. Мовознавець ділить запозичені слова на власне запозичені (коли з іншої мови запозичується як значення, так і звукова оболонка) і гібридні запозичення – утворені частково з рідного та частково з іноземного матеріалу. Крім того, лінгвіст вирізняє гібридні новоутворення – слова похідні від запозичень, бо вважає, що дане явище не відноситься до процесу запозичення[41, с.84]. Своєрідним продовженням, а також розвитком ідеї Е. Хаугена є концепція Л. М. Баш. Згідно цієї концепції, терміном “запозичення” об’єднано цілий ряд різнорідних явищ, тому існує розмежування між власне запозиченнями та так званими квазізапозиченнями (від лат. *quasi* “немовби”).

Власне запозичення поділяються на такі групи:

1. Варваризми – іншомовні слова та вирази, побудовані за зразком мови - джерела, тобто слова зберігають свою графіку та орфографію. Вони можуть порушувати чистоту рідної мови, бо в цьому випадку адаптація не відбувається.
2. Транслітерація – заміна літер однієї писемності літерами іншої писемності. (близькі до варваризмів)
3. Власне запозичення - слова, що прийшли з інших мов, які зберегли свою графічну форму і не зазнали суттєвих змін. В такого роду запозиченнях ще не закінчився процес фонетичного та граматичного пристосування.
4. Інтернаціоналізми – слово, що виникло спочатку в одній мові, а потім було перейнято в інші мови світу для позначення понять. Цей тип лексеми займає проміжну позицію між запозиченнями та квазізапозиченнями.

Серед квазізапозичень виділяють наступні групи:

1. Власне переоформлення – слова, які зазнали “обробки” в мові –

реципієнті. (лат. *institune* “інститут”)

2. Слова – міксти – слова, які підверглися переоформленню, тобто вони утворені на основі рідної мови від запозиченого слова за певними мовними моделями.
3. Слова – гібриди – власне “свої” слова, створені на базі запозичених слів.

У вітчизняному мовознавстві прийнято використовувати класифікацію Л.П Крисіна, він виділяє три групи іншомовних запозичень: запозичене слово, екзотизм та іншомовне вкраплення. На його думку, між цими трьома типами існують структурні та функціональні відмінності [13, с.43-44]. Запозичені слова є неоднорідними і представлені такими групами слів: а) слова, які структурно збігаються з іншомовними прототипами, тобто це слова які змінені графічно і передані відповідними фонемами приймаючої мови (ар. *كونغريس* – “конгресс” від лат. ‘*congressus sum*’); б) слова, які морфологічно оформлені засобами мови-реципієнта; в) слова з частковою морфологічною субституцією [13, с.102]. Уживання екзотизмів та іншомовних вкраплень є необхідністю описати звичаї, побут, обряди та ін. того чи іншого народу або країни.

А. Д. Олійник розрізняє в складі запозичень матеріальні запозичення, кальки та напівкальки. У випадку матеріального запозичення слово переймає не тільки зміст слова, а й матеріальний компонент. В свою чергу, матеріальні запозичення поділяються на: “чисті” запозичення та інтернаціональні лексеми. Перекладні кальки мовознавець поділяє на: 1) структурні кальки – слова, утворені шляхом поморфемного перекладу; 2) семантичні кальки – слова, які набувають певного значення під впливом мови-донора. Напівкальки – це слова-гібриди, де перший компонент запозичується матеріально, а другий – калькується [17, с.6].

Таким чином, лексичні запозичення дуже неоднорідні за своєю структурою, своїм походженням та ступенем своєї інтеграції в систему мови-реципієнта.

1.2. Основні причини запозичення іншомовних слів

Питання мовних контактів є одним з найскладніших і в той же час найцікавішим в сучасній лінгвістиці. У світі немає культури, яка розвивалася б ізольовано від інших культур. Контакти народів призводять до культурного обміну, в тому числі до обміну словами. Якщо відбуваються зміни в світі, будь то прогрес науки, впровадження інформаційних технологій або економічна реформа, все це відразу знаходить відображення у мові. Тобто головне призначення мовної системи – це відображати мінливість світу. Серед всіх мовних шарів лексика змінюється найбільш активно та очевидно. І це зумовлює збільшення кількості запозичень в національних мовах, що відображають соціальні, історичні, економічні, громадські та культурні події в історії мови. У різні часи багато науковців вирішувало питання, яким чином відбувається лексичне запозичення, його умови, причини, наслідки, тощо. Ці та інші питання розглядали як зарубіжні мовознавці, так і вітчизняні, зокрема: Л. Булаховський (1953), Ш. Баллі (1955), І. Бодуен де Куртене (1963), Д. Лотте (1982), Ю. Жлуктенко (1996), У. Вайнрайх (1970), Ж. Колоїз (2007), А. Гудманян (2008), Л. Кислюк (2010), С. Мартінек (2012), О. Мороховський (2012), В. Сімонок (2016) та ін.

Причини запозичень поділяють на зовнішні (екстралінгвістичні) та внутрішні (лінгвістичні). У свою чергу, екстралінгвістичні фактори – це фактори, які не мають прямого відношення до лінгвістики. Це ті явища позамовної дійсності, в яких протікає мовне спілкування і під впливом яких відбувається відбір і організація мовних засобів, тобто мова набуває свої стильові характеристики. До екстралінгвістичних факторів розповсюдження іншомовної лексики можна віднести історичні контакти народів, війни, створення міжнародних корпорацій, організацій, міграції народів, характер відносин між різними націями, високий престиж мови на світовій або міжнародній арені, науковий та технічний прогрес. Одним з екстралінгвальних факторів запозичень є необхідність вираження значень слова, яким не володіє відповідна одиниця в приймаючій мові, як ось,

наприклад, французьке слово *boutique* - “невеликий магазин, де продаються дорогі, часто незвичні товари і що розташований в дорогому районі”, таким чином, замість звичайного слова “магазин”, можуть використовувати іншомовне слово, щоб звернути увагу на престижність. В. Г. Костомаров стверджує, що одна з соціальних причин запозичення іншомовних слів є мода і престижність на їх використання, так звана “мовна мода” на запозичення з певної мови [12, с. 111].

Часто іншомовна лексика вживається для номінації нових явищ, хоча у таких слів вже можуть бути синоніми в лексиконі мови-реципієнта. Деякі дослідники відносять до екстралінгвістичних причин і географічний фактор, та економічну, соціальну та політичну інтеграцію різних культур. Активізація міжнародних зв'язків зумовлює появу великої кількості інтернаціоналізмів – слів однієї мови, що запозичуються більшістю інших мов.

Процес переходу іншомовної лексичної одиниці в мову, а потім у вживання мови-реципієнта, зумовлюється багатьма внутрішніми факторами: 1) усунення полісемії слова та спрощення його смислової структури; 2) потреба уточнити, деталізувати відповідне поняття, розмежувати деякі смислові відтінки; 3) наявність в приймаючій мові конкретного лексичного ряду запозичень з спільним значенням

До причин внутрішнього порядку належать різні імпульси, що виникають у зв'язку з цілеспрямованою тенденцією до вдосконалення існуючої системи мови; до внутрішніх причин ми відносимо також різноманітні тенденції, спрямовані на пристосування мовного механізму до фізіологічних особливостей людського організму, тенденції, обумовлені необхідністю поліпшення самого мовного механізму, тенденції, викликані необхідністю збереження мови в стані комунікативної придатності і т. п. Звідси й неминучість запозичення.

Визначальною причиною запозичень лексики із однієї мови в іншу є необхідність отримати потрібні засоби для найменування нових предметів та

понять і покращити рідну мову як засіб спілкування та обміну думками. Крім того, іншомовні слова запозичуються, ще у тому випадку, коли в приймаючій мові вже є слова для позначення нових понять. В цьому випадку іншомовне слово запозичується, тому що воно краще і яскравіше виражає певний відтінок значення слова. Протягом останніх десятиліть найбільшу кількість запозиченої лексики складають терміни. Серед причин запозичення термінів слід зазначити такі, як семантична завантаженість слів рідної мови; полегшене сприйняття запозичення завдяки наявності у його складі інтернаціональних елементів. Одним із шляхів популяризації запозичень, в особливості термінологічного характеру є науково-технічні видання. Найбільше нових запозичень з'являється з на сторінках газет та журналів, інтернет-сайтів. Вони охоплюють всі сторони життя та включають у себе різноманітну інформацію. Мова даних джерел, як правило, загальнонародна, призначена для широкого кола читачів, тому запозичення з легкістю входять в лексикон людей. Також активізація інформаційно-комунікативних процесів призвела до об'ємного запозичення термінів. Запозичення з інших мов відіграють важливу роль в інтернаціоналізації науково-технічної лексики.

Крім внутрішніх і зовнішніх лінгвістичних причин появи запозиченої лексики, окреме місце вчені відводять психологічним факторам. Так, наприклад, нове, недостатньо відоме слово викликає підвищену зацікавленість у людей і нерідко викликає реакцію наслідування. Вживання іншомовних слів в лексиконі надає мовцю впевненості, підвищує його психологічний статус. Деякі лінгвісти вважають, що психологічні складові запозичення проявляються в двох тенденціях – усвідомленому впливі носія мови на її структуру та підсвідомому прагненні у втручання внутрішнього життя мови. Запозичення є результатом мовного обміну двомовних носіїв, які мають конкретні мовні особливості. Кожна мовна система вступає у взаємодію з мовною системою іншої мови за допомогою їх носіїв, що володіють індивідуальними психологічними особливостями.

1.3. Адаптація іншомовних слів в арабській мові

Іншомовне слово може називатися запозиченим тільки якщо воно глибоко входить в словниковий склад мови, що потребує адаптації до нової мовної системи, прилаштування до її особливостей. Запозичені слова мають особливу структуру з точки зору звукового складу, словотворчої структури, семантики, тому їх пряме використання, без змін, нерідко викликає труднощі.

В систему загальноприйнятої класифікації запозичених лексичних одиниць лежить класифікація за ступенем засвоєння слова. Адаптація іншомовного слова – це зміна його фонетичного, графічного вигляду, зміна граматичних ознак, враховуючи закони та закономірності мови-реципієнта.

Існує три основних способи введення запозиченого слова в текст: 1) переклад – передача за допомогою вже існуючих слів без втрати сенсу; 2) транскрипція – передача звуків “чужої” мови за допомогою системи звуків приймаючої мови; 3) транслітерація – передача тільки звуків;

В більшості випадків до розряду запозичених слів відносять, ті слова які ввійшли в мову – позичальницю без змін, як і ті які зазнавали значних змін і вже в самий момент запозичення по формі сильно відрізнялися від відповідних іншомовних прототипів.

Для того, щоб стати запозиченням, іншомовне слово повинно закріпитися в новій мові та осісти в словниковому складі. Потрапляючи в іншу мову, слово адаптується, цей процес може проходити на:

- 1) Фонетичному рівні – являє собою процес пристосування іншомовного слова до фонетичних норм мови-реципієнта: зміна звукового вигляду іншомовного слова, заміна невласливих даній мові фонетичних одиниць одиницями власної фонетичної системи.
- 2) Графічному рівні. Як відомо, слова іншомовні за походженням вживаються не тільки в усній мові, а й у письмовій, з чим зв'язана необхідність передачі слів буквами графічної системи мови-позичальниці.
- 3) Граматичний рівень. З метою полегшення сприйняття і засвоєння

носіями мови іншомовних слів, вони піддаються граматичній адаптації, яка полягає у підлаштуванні слів під морфологічну модель мови-реципієнта.

- 4) Лексичний рівень. Лексична адаптація припускає входження іншомовного слова в конкретну лексико-тематичну групу слів мови-реципієнта.

З мовної точки зору, фонетичні та морфологічні особливості адаптації іншомовних слів до арабської системи мали характер контактування – частотні випадки зовнішніх зв'язків з запозиченням окремих слів, в основному через мову-посередника або регулярні контакти в умовах двомовності. В залежності від способу запозичення, ступінь асиміляції різна, таким чином, слова, які прийшли в арабську через усну мову, освоєнні більш ґрунтовно, ніж ті, які надходили з книжкових джерел і вживалися лише в усному мовленні.

Важливий фактор для асиміляції іншомовної лексичної одиниці до фонетичної системи арабської мови – це тип мови, з якою контактувала арабська. Це могла бути мова з тієї ж самої мовної сім'ї (семітська), яка володіє спільними генетичними особливостями, або це були мови, де наявна інша морфологічна структура у слів, що не пристосована до арабської фонетики та морфології (перська, грецька, сучасні європейські мови).

Дослідник М. Р. Н Заук наводить деякі особливості, завдяки яким можна виявити неарабське походження слова [46]:

- приголосні фонemi ج [ǧ] та ق [q] не можуть розташовуватися поряд один з одним в одному слові;
- приголосні фонemi ص [s] та ج [ǧ] не можуть знаходитися поряд один з одним в одному слові;
- приголосні фонemi ط [t] та ج [ǧ] можуть розташовуватися тільки в іменниках або топонімах;
- приголосна фонема ن [n] не може стояти в слові зразу після фонemi ز [z];

- приголосна фонема ز [z] не може сояти зразу після фонем د [d], ب [b], س [s], ت [t];
- між двома однаковими приголосними фонемами не може знаходитись ا [ā].

Таким чином, якщо в лексичній одиниці є один з вищезазначених атрибутів, то її походження – іншомовне. Всі лексичні запозичення в арабській мові поділяються на три групи:

- слова, повністю “арабізовані” в арабській літературній мові – з таких слів формуються наступні деривати, наприклад: هيمن [haumana] – (грец. “керувати”), هيمنة [haumāna] – “тегемонія”, مهيمن [muhaumin] – “контролер”; ليبرالي (лат. ‘liberalis’) “ліберал” – ليبرالية [librālīyya] или ليبرالية [lībīrālīyya] – “лібералізм”; عسكر [ʿáskar] – “армія” (від перс. [láškar]) – عسكر [ʿáskara] – “розміщатися табором”;
- слова частково арабізовані, тобто ті, які мають арабську відмінкову флексію і які здатні утворювати іменні деривати, але при цьому не мають дієслівних дериватів, наприклад: برمیل [birmîl] – “баррель” (нафти) (від ісп. ‘barril’), برلمان [barlamân] – “парламент” (від фр. “parlament”), ايتيكيت [‘itīkīt] – “етикет” (від фр. “etiquette”);
- слова, які прийшли в арабську літературну мову і які зберегли свою морфосинтаксичну автономність, наприклад: اوبرا [‘ūbirâ] – “опера” (від лат. “opera”- “витвір”), استوديو [istūdiyû] – “студія” (від итал. “studio” – “мастерська”), تاكسي [tâksī] – “таксі” (від франц. “taximètre” – “лічильник ціни”). З граматичної точки зору такі слова, в основному, набувають жіночого роду.

Таким чином, категорія частково арабізованих запозичень разом з переносом своєї матеріальної форми зберігає структурну автономність, в той час коли для категорії повністю арабізованих лексичних запозичень характерні наступні ознаки:

- здатність утворювати іменні деривати, наприклад: تشفير [tašfir] – “шифрування” от имени شفرة [šifra] – “шифр”, مقرطة [maqrāta] – “демократизація” от глагола مقرط [máqrata] – “демократизувати”;
- утворення іменника по конкретній словотворчій моделі, наприклад, بطريق [baṭrīq] – “патріарх” и صوتيم [ṣawtīm] – “фонема” за формулою فاعليل [faʿlīl];
- утворення множини за конкретними формулами, наприклад كواليس [kawālīsu] – “куліси” за формулою ломаної множини;
- додавання суфікса ية [íyuʾan], наприклад, بيروقراطية – [biyurūqraṭíyuʾa] – ‘бюрократія’, كوفيدرالية [kūnfīdirālíyuʾa] – “конфедерація”, اوديولوجية [ʾudyoloǧíyuʾa] “ідеологія”;
- утворення дієслова із запозиченого слова جرح [ǧarraǧa] – “ставити машину в гараж” – утворене дієслово II породи від іменника جراح [ǧarāǧ] – “гараж”; تلفن [tálfana] – “дзвонити по телефону” от تلفون [tilīfūn] – “телефон”.
- присвоєння суфікса жіночого роду ة [t] до іменника, наприклад موضة [mūḍa] “мода”, بورصة [būrṣa] “біржа”;
- присвоєння артикля ال [al-], наприклад الأيدز [al-ʾaydz] “СПІД” (англ. AIDS), الكنيست [al-knīsit] – “Кнесет” (ізраїльський парламент), الانتربول [al-ʾinterbūl] – “Інтерпол”;
- присвоєння суфікса відносного прикметника يّ [íyu], наприклад, كاريزمي [kāriẓmíyu] – ‘харизматичний’ від كاريزما [kāriẓmâ] ‘харизма’ с наступними дериватами.

Отже, в сучасній арабській мові існують чіткі узаконені правила переносу іншомовної лексичної одиниці, слова вдало підлаштовуються під синтаксичну, морфологічну, фонетичну системи арабської мови. Однак, не зважаючи на це, навіть в випадку визнання лексико-фонетичного запозичення арабські лінгвісти нерідко відкидають деякі аспекти даного процесу. Наприклад, як пише А. С. Алі “арабські дослідники Аль-Харірі та Аз-Замахшарі наполягали на тому, що запозичення, які не вписуються в арабські словотворчі формули, сприяють загальній деградації мови [39, с.87]” Можна сказати, що лексико-фонетичне запозичення є неоднозначним

процесом в арабській літературній мові з точки зору сприйняття носіїв мови, які намагаються за можливості підлаштувати запозичені лексичні одиниці, однак на сьогоднішній день можна говорити про “готовність” арабської мови приймати цю лексику.

1.4 Екзотизми як вид запозиченої лексики

Головне визначення слова “екзотика” в більшості сучасних словників – “чужий”, але не екзотичні речі є чужими та не все чуже – екзотичне. З початку XVII століття “екзотика” означає дивні, незвичайні речі з погляду людей однієї країни, особливості природи, звичаїв, мистецтва віддалених країн. Треба зазначити, що поняття “екзотизм” використовується лише в філологічних працях східнослов’янських дослідників. Отже, в “Словнику лінгвістичних термінів” [26, с.64-65] зібрані визначення різних дослідників цього терміну:

“Екзотизми (від гр. *exōticos* – чужий, іноземний) – слова, які позначають властиві іншим народам або країнам поняття.”

“Слова для позначення екзотичних, незвичайних реалій, для яких у мові немає назв: *кімоно, сакля, чалма, аул, меджеліс*. [Юшук – с. 198]”

“Слова (лексеми), які позначають реалії притаманні лише певній національній лінгвокультурній спільноті й відсутності в інших мовах і культурах [Бацевич. – с. 99]”

Більш точно це поняття описане в праці Лазариді С. А., який вважає, що екзотизми – це запозичена лексика, яка входить в нову систему мови-реципієнта, проте залишає своє значення, яке характерне лише для реалій народу мови-джерела. Вони не мають синонімів в мові-реципієнті, не входять в її лексико-стилістичні парадигми і тому вони не є частиною мови-реципієнта, але можуть бути використані як стилістичні засоби [19, с. 53-55]. Такої ж думки і С. А. Тіміна, вона пояснює цей термін так: “Екзотизми – це слова, що позначають специфічні реалії іншомовної культури. Вони характеризуються яскраво вираженим національним чи локальним забарвленням і не мають точного еквівалента в запозиченій мові. Серед

джерел проникнення екзотичної лексики в іншу мову головним на сучасному етапі є ЗМІ. Саме звідти екзотизми проникають в мову-реципієнт та закріплюються в літературній мові, а згодом і в усному мовленні. [29, с.8].”

Мовознавець О. С Ахманова у словнику лінгвістичних термінів визначає екзотизми як слова та вирази, які були запозичені з маловідомих мов, частіше з неіндоєвропейських, що вживаються для надання мові особливого колориту [1, с.]. Але в багатьох працях сучасних дослідників екзотизми є не лише запозиченнями з маловідомих неіндоєвропейських мов, так, наприклад, Т. К Веренич категорично не погоджується з цим твердженням та відмічає, що екзотизмами можуть бути лексеми, які запозичені з відомих мов, незалежно від того в якій частині світу мова-джерело [6, с.56].

Як вважає І. М Мозова, екзотизми – це національні назви предметів побуту, одягу, звичаїв, обрядів того чи іншого народу або країни. Запозичена лексика не має в системі запозиченої мови однослівних еквівалентів [15, с.].

В мові екзотизми вживаються для передачі особливостей культури іншої країни або народу. Їх функція – передати місцевий колорит, національні особливості, вони були близькі до етнографізмів або регіоналізмів. В лінгвістичній літературі ці терміни часто використовуються як синоніми. Але етнографізм – це позначення реалії специфічної для конкретної місцевості, яке за своїм походженням відноситься до етномови. Іншими словами етнографізм представляє діалектне слово, яке залишається за межами літературної мови. Т. К Веренич також вважає, що об’єднувати або замінювати ці терміни не слід, оскільки екзотизми, на її думку, визначають сам лексичний матеріал, а етнографізми, регіоналізми, локалізми визначають матеріальні предмети або абстрактні явища. Також слова екзотизми входять в літературну мову та займають особливе місце в її лексичній системі – в силу екстралінгвістичної причини (відсутність назв на позначення даного предмета чи явища в мові-реципієнті), вони знаходяться на периферії лексики і складають пасивний запас мови. Однак деякі регулярні екзотизми, які мають довгу історію вживання, є вже загальнозрозумілими. До них

відносяться звертання до осіб жіночого та чоловічого роду – *пані, фрау, мілорд, месьє*; назви національного одягу – *чадра, чалма, тюрбан, кімоно*; назви фруктів – *манго, папая, маракуя*; назви страв – *суші, чвіштарі, сацуві, борано* та інші [6, с.].

Отже, екзотизмами називають слова, що позначають реалії, предмети та явища інших культур та народів. Вони, як правило залишаються на периферійних ділянках лексики і не входять в словниковий склад мови, але відіграють важливу роль у розширенні концептуальної картини світу мови-джерела та виступають додатковими джерелами інформації про цю країну.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Запозичена лексика є предметом дослідження багатьох напрямлень лінгвістики. Важливо, що запозичення визначається як природний процес, як елемент чужої мови, як слово, яке прийшло з іншої мови. Процес запозичення лексики – це тривалий процес, який включає у себе декілька етапів: поява причини та трансформація слова в іншій мові (адаптація).

Для появи запозичених слів в різних мовах повинні бути причини. Вивченням причин запозичень іншомовних слів займалося багато лінгвістів ще на початку ХХ століття. На процес переходу слова з однієї мови в іншу можуть впливати різноманітні фактори: соціально-політичні, научно-технічні, культурно-історичні і так далі. При цьому, можна виділити дві великі групи причин і факторів: внутрішні та зовнішні. Процес запозичення – двохсторонній, оскільки він характеризується взаємодією двох мов. Так, наприклад, основною причиною запозичення слів є необхідність номінації предметів та явищ. Існують й інші причини, які відрізняються між собою характером – мовні, соціальні, психологічні, естетичні і т.п., потреба в нових мовних формах, необхідність в розчленуванні понять, або в зручності спілкування.

Для того, щоб слово увійшло в лексичний склад мови, воно проходить трансформації на різних мовних рівнях. Іншомовна лексема може проходити декілька етапів освоєння: семантичний, графічний, морфологічний,

лексичний, фонетичний. Безсумнівно, що процес адаптації іншомовних слів до системи арабської мови сприяє його збагаченню та розвитку. Таким чином, до систем арабської мови пристосувалося багато екзотичної лексики. В арабських словниках не існує відповідних синонімів для позначення іншомовних явищ та предметів. Поява екзотизмів цілком логічний процес, тому що це слова на позначення національно-культурних особливостей інших країн або народів.

РОЗДІЛ 2 Екзотизми в арабській мові

2.1. Характеристика екзотизмів

На основі попереднього розділу, було з'ясовано, що екзотизми – це запозичення, що передають характерні етнонаціональні особливості способу життя контактуючих народів. Також відомо, що екзотизми виражають відмінні риси суспільного життя, побуту, ментальності, того народу, який вони представляють.

Л.П Крисін виділяє три типи іншомовних слів: запозичення, іншомовна лексика, іншомовні вкраплення. За його думкою, між запозиченими словами з однієї сторони та екзотизмами та іншомовними вкрапленнями – з іншої існують структурні та функціональні відмінності. Якщо говорити про лексичний статус екзотизмів, то вони займають особливе місце в середині складу іншомовної лексики мови. Екзотизми посідають проміжне місце між власне запозиченими словами, які повністю асимільовані мовою реципієнтом і іншомовними вкрапленнями, ступень асиміляції яких незначний або процес освоєння не пройшов, тобто дорівнює нулю. Тобто, екзотичні слова доволі часто вживаються, відповідно, їх не можна вважати неосвоєними, але при цьому, вони мають іншомовний вигляд, тому їх не можна віднести до повністю асимільованих слів.

Л. П. Єфремов вважає, що екзотизми можна поділити на так звані національні серії (французька, іспанська, німецька і тд.) та тематичні групи (позначення звичаїв, обрядів, танців, спортивних ігор, одягу, грошових одиниць) [9, с.166].

За тематичними ознаками екзотизми можна класифікувати на дві великі групи: географічні екзотизми (природні явища такі як клімат, рельєф, рослинний та тваринний світ) та етнографічні екзотизми (духовна та матеріальна культура). До екзотичної лексики, яка позначає реалії матеріальної культури, відносяться назви видів одягу, назви продуктів харчування, слова на позначення грошових одиниць, назви танців та музичних інструментів і т.д. Лексика на позначення духовної культури інших

народів включає в себе слова-звертання, назви обрядів, свят чи особливостей релігії конкретного народу.

В лексикології екзотична лексика традиційно відноситься до безеквівалентної лексики, в зв'язку з тим, що вони не мають в системі мови-реципієнта однослівних еквівалентів (паралелей). Однак безеквівалентна лексика це не тільки екзотичні слова, а також й деякі нові слова, які означають поняття або реалії з іншої мови (інтернаціоналізми, варваризми та інші), наприклад: *бейдж, імпічмент, грант, ксерокс, пазл*. Екзотизми як особливий тип іншомовної відрізняє суто номінативний характер значення і зв'язана з цим стійка морфологічна однорідність екзотичної лексики. Найчастіше екзотизми бувають іменниками, тоді як інші іншомовні лексичні одиниці можуть бути прикметниками (*бінарний, дискретний, ексклюзивний*), дієсловами (*аудіювати, варіювати, меліювати*), прислівниками (*апріорі, анфас, факсиміле*), займенниками (*алло, апорт, ату, фас*). Значна частина екзотизмів є назвами істот, наприклад назви за родом діяльності: *лама, кюре, кардинал, шериф, омбудсмен, бургомістр*; за соціальним статусом: *хан, паши, ага*; за духовним титулом: *імам, ішан, муфтій, шейх*; за належністю до суспільної організації: *бойскаут*. Така особливість відрізняє екзотизми від запозичених лексичних неологізмів, які переважно є неживими істотами.

Відсутність синоніма в мові-позичальниці зумовлює основні лінгвістичні характеристики, притаманні екзотизмам. По-перше, ці лексичні одиниці мають вузьку сферу вживання. Екзотизми, як правило, використовуються в перекладацькій літературі, в книжковому стилі і майже не вживаються в розмовній мові. Можна порівняти їх сферу вживання з неологізмами-запозиченнями, так при актуалізації їх семантики, розширюється сфера функціонування неологізмів-запозичень і вони проникають в розмовну мову та активно вживаються у ній. Також спостерігається і такий процес, коли неологізм проникає з розмовної мови в книжну. Таким чином, слово *сингл* вживалось не так давно як жаргон, а наразі воно стало нейтральним позначенням одного з видів музикальної продукції і вживається поряд з

словом *альбом*. Також, екзотизми з плином часу можуть перетворюватися в повністю освоєне слово. Слово *джаз* являється яскравим прикладом екзотизму. Джаз – це оркестр, який безладно грає на різних інструментах, без дотримання ритму. За ствердженнями дослідників, у 50-ті роки визначення джазу носить негативний відтінок. Незабаром слово джаз повністю освоїлося в інших мовах і втратило "екзотичність".

По-друге, яскравою рисою екзотизмів є слабка, майже нульова словотворча продуктивність, відсутність дериватів у більшості екзотичних запозичень. Невелика кількість похідних від екзотичних слів, являє собою відносні прикметники. Відносні прикметники, як потенціальні слова можуть утворюватися в мові практично від кожного екзотизму, однак в більшості випадків здатність утворювати відносні прикметники залишається нереалізованою. Словотворча активність екзотичного слова проявляється тільки тоді, коли екзотизм перестає позначати поняття чужої культури і вже в переносному значенні.

По-третє, екзотичні слова не здатні до семантичного варіювання. Під семантичним варіюванням розуміється розвиток полісемії, відтінків значення лексичної одиниці, тобто поява у слова лексико-семантичних варіантів. Екзотизми в більшості випадків мають одне значення, але є слова, які мають декілька значень, одне з яких не є позначенням чужої реальності, так, наприклад слово *татамі* має три значення: 1) солом'яна простьобана циновка (в Японії); 2) пружний килим для боротьби дзюдо; 3) міра площі в Японії, близька до 1,5 кв. м.. Перше значення є екзотичним, а два інші – дають визначення спеціальні, неекзотичні. У слів-екзотизмів дужк обмежані можливості варіюватися з точки зору їх змісту. Семантична структура їх лексичного значення стабільна та стійка і може бути схильна до старіння, в цьому випадку екзотизми поповнюють розряд історизмів (*кагал, дігер, плебс*).

Важливою рисою екзотизмів є їх низька сполучуваність, тобто обмежені синтагматичні зв'язки, а також слабкі парадигматичні зв'язки, про це свідчить відсутність у слів-екзотизмів антонімів та синонімів. Парадигматичні

відносини встановлюються лише серед екзотизмів, які мають певну спільність предметної віднесеності та складають одну тематичну групу. В середині тематичної групи деякі екзотизми виступають по відношенню один до одного як своєрідні согіпоніми - вони позначають національні різновиди будь-якого явища або поняття (бундестаг, кнесет, конгрес, кортеси, ландтаг, меджліс і т.д. як національні назви парламенту у різних країнах). Системність смислових відносин екзотизмів міг би знайти свій відбиток у словнику екзотичної лексики - у словнику ідеографічного типу, який містить тематичні групи екзотичних слів.

Ще однією характеристикою екзотичної лексики є її недостатнє освоєння носіями мови, часто нові, ще неосвоєні слова передаються латиницею. Вважається, що екзотизми вживаються для передачі національного колориту, тобто такі лексеми відіграють декоративну роль у мові. Проте, сфера їхнього функціонування значно розширилася в умовах міжкультурної комунікації. З плином часу, екзотизми можуть переходити до розряду загальноновживаних слів або слів спеціального призначення, це пов'язано з розширенням кругозору суспільства.

Отже, екзотизми можна визначити за такими ознаками:

- 1) безеквівалентність (відсутність у даного типу запозичень синонімів);
- 2) номінативний характер значення;
- 3) відносна морфологічна гомогенність;
- 4) нездатність до мовного варіювання;
- 5) неповне освоєння в мові-реципієнті;
- 6) слабкі парадигматичні зв'язки;
- 7) національно-культурний колорит.

2.2 Шляхи проникнення екзотизмів в арабську мову

Іншомовні слова проникали в арабську мову протягом тривалого часу його розвитку. Ця мова вважається однією з найбагатших на лексичні запозичення семітських мов. Арабська мова протягом своєї історії постійно контактує з іншими мовами світу та збагачується новим та прогресивним, що

відбувається в науці та соціальному житті. Невелике число запозичень з різних мов, таких як ефіопської, давньоєврейської, середньоасирійської, набатейської, грецької, перської і т.д. зафіксовані вже в Корані.

Відносно тривалим був період з VIII по XIII століття, коли арабська мова сама виступала в ролі мови-джерела. Це було обумовлено історією арабської цивілізації, її тісним зв'язком з культурою багатьох народів Азії, Африки та Європи. Цей зв'язок ще більше зміцнився після прийняття ісламу. Іншомовна лексика, запозичена в основному в класичну епоху (IX–XI ст.), являє собою повністю засвоєні одиниці з перської, грецької та інших мов. Ця лексика виражає різні поняття землеробства, ремесел, побуту, матеріальної культури, філософії, суспільної думки, науки, назви різних явищ тваринного і рослинного світу і т. п.

Помітний вплив на збагачення арабської мови мала середньоперська. Запозичення з цієї мови переважно являли собою культурну лексику, яка відносилась до предметів побуту, назв знарядь праці, ремісничих виробів, дорогоцінних каменів, мінералів та ліків, а також деякі назви страв та напоїв, приміщень будинку: طبق “тарілка”, قينجان “чашка”, سيرداب “льох”, جمشت “аметист”, خيار “огірок”, فول “боби”. Також персидського походження є слова, більшість з яких в своїх сучасних значеннях, в той чи іншій мірі, відійшли від первісних значень: أستاذ “наставник”, برنامج “програма”, بستان “сад”, دستور “конституція”. Більшість слів, які вживалися до ісламу та на початку ісламської епохи, вийшли з вжитку. Поети тих часів активно використовували слова з мови персів для складання рими та надання екзотики віршам, проте вони не закріпилися в арабській лексиці. Лексичні запозичення з'являлися нетільки, щоб позначати нові поняття. Багато старих слів арабської мови були замінені іншомовними, в більшості випадків персидськими. Таким чином, в активний вжиток арабів ввійшли так слова: مسك “мускус”, ياسمين “жасмин”, بادنجان “баклажан”.

Значний внесок у поповнення арабського словника привнесла арамейська мова. Такі запозичення відбувалися, в основному, через

посередництво її діалекту – сирійську мову. Основна частина запозичень пов'язана зі словами на позначення понять рослинного та тваринного світу, а також з землеробством та різними ремеслами: إجاص “груша”, لوز “мигдаль”, فمح “пшениця”, حيوان “тварини”, دجاج “курка”, طاحون “млин”, سكين “ніж”. Походженнями з цієї мови також являються слова на позначення роду заняття людини: خياط “кравець”, فلاح “селянин”.

З грецької мови переважають запозичення книжкового характеру, в особливості терміни різних наук, які потрапили в арабську мову в період інтенсивної перекладацької діяльності через арамейську мову, з якої перекладалися грецькі твори, тим самим, пройшовши арамейське освоєння. Серед таких слів: فلسفة “філософія”, موسيقى “музика”, فندق “готель”, لغة “мова” та багато інших.

Запозичення з таких мов як латинська, ефіопська та древньоєврейська були нерегулярними та мали епізодичний характер, тому їхня кількість дуже обмежена. Латинські за походженням слова поступали через грецьку та арамейську мови. До цих запозичень належать: بريد “пошта”, قصر “палац”, صراط “шлях” та інші. Запозичення з ефіопської мови являють собою іншомовні слова з Корану: منبر “кафедра проповідника (в мечеті)”, محراب “ніша в стіні мечеті, яка вказує напрямом до Кааби”, مصحف “сувій Корану”. Древньоєврейські запозичення позначають предмети та явища іудейської віри, наприклад, слова تلمود “талмуд”, تورا “Тора”, فصح “Пасха”.

В більшості випадків етимологія запозичень з інших семітських мов в арабській мові неточна через збіги в корені слова та спільності способів словотворення. В інших випадках поширене вживання слів в декількох мовах, особливо в генетично схожих, при відсутності конкретних історико-мовних даних не дає можливість точно визначити мову-джерело. Результатом цього є присвоєння запозичень різним мовам.

Сучасна літературна мова спирається на два джерела запозичень. Це, перш за все, ранні запозичення з класичної мови (до європейської колонізації в XVIII–XIX ст.) і пізні запозичення з сучасних європейських мов.

Відмінності між цими групами запозичень визначаються не тільки часом запозичення, а й джерелом, шляхами запозичення, і кількісним фактором. Запозичення з окремих мов в країнах арабомовного світу поширені нерівномірно. Це пояснюється відмінностями історичних зв'язків і географічного положення цих країн. Таким чином, в арабській мові виділяються два основних етапи запозичення іншомовних слів: класичний і сучасний періоди.

В класичний епоху арабський словник поповнився великою кількістю лексики, яка не порушувала літературні норми і не псувала красномовність творів, в яких вона вживалась. Більшість запозиченої лексики з цієї епохи є іменниками.

Надзвичайно складною та заплутаною є взаємодія арабської мови з турецькою. Протягом століть Османська імперія мала політичне та економічне панування на територіях арабськомовних країн і якості державної мови використовувалася турецька, тому в арабську мову, особливо в її діалекти, надійшло багато турецької лексики. Арабська мова була мовою науки та релігії, але турецька мова ніяк не вплинула на ці сфери арабської. Загалом тут виділяють два шари: тюркомовна за походженням лексика та адаптована відносно турецької фонетичної та морфологічної системи. Тюркомовними за походженням є деякі слова, утворені складанням двох арабських основ عرضحال “заява, прохання”.

Турецька мова привнесла велику кількість побутової лексики. В арабській мові повсякденного вживання можна виділити наступні тематичні категорії:

- 1) Їжа та предмети побуту: حشاف “компот”, شاورما “шаурма”, طرشي “маринад, солоні огірки”, ياميش “сухофрукти”, كفتة “котлета”;
- 2) Назви професій: В турецькій мові слова, які позначають професії, закінчуються на афікси -сі, а в арабській мові передаються афіксом جي, араби не просто запозичили слова, а й словотворчий афікс. До таких слів належать سفرجي “офіціант”, خمورجي “винороб”, دكانجي

“торговець за прилавком”.

- 3) Позначення місць: كبري “міст”, أوضة “кімната” і т. д.. Більшість слів на позначення місця утворені за допомогою афікса خانة, наприклад أجزاخانة “аптека”, حبسخانه “в’язниця”, رصدخانه “обсерваторія”.
- 4) Воєнна лексика: Османська імперія, яка займала більшу частину північно-східної Європи, західної Азії та північної Африки, змогла здійснити контроль над завойованими територіями завдяки розвинутій військовій організації. Велика кількість військової лексики міцно закріпилася в арабському вжитку, наприклад قشلة “казарма або госпіталь”, بلوك “рота”, الألى “полк”, شوايش “офіцер”.

Як відомо, поява європейської лексики пов’язана з тим, що більша кількість арабських країн ще наприкінці XIX і початку XX століття стали об’єктом активної колоніальної експансії європейських країн, які разом з армією та адміністративним апаратом принесли елементи європейської культури. Початок періоду колоніальних завоювань змінило особливості поповнення арабської мови запозиченою лексикою. Сирія, Ліван, Алжир та Марокко опинилися під французьким впливом, Єгипет, Іран та Судан – під англійським, а Лівія – під італійським. В результаті цього в кожній країні чи регіоні з’явилося своє основне джерело поповнення іншомовної лексики.

Багато слів, запозичених в цей період, швидко укорінилися в арабській мові. Серед запозичень були, перш за все, назви предметів і реалій соціального життя, науки та техніки. Кількість запозичень з європейських мов відносно невелике та складає один відсоток від загального словникового складу мови. Мала кількість запозичених слів пов’язана з безперервним процесом витіснення іншомовних слів з арабського вжитку і створенням відповідників для них на основі арабського кореня. Арабська мова вирізняється широкою синонімічністю слів, тому на ряду з арабськими словами протягом тривалого періоду можуть рівноправно існувати іншомовні еквіваленти, які активно використовуються: شرطة – بوليس “поліція”, أيسكيم – جيلاتة “морозиво”, مصرف – بنك

Значний вплив на поповнення лексики арабів мала італійська мова. Більшість слів переважно пов'язана з торгівлею та мореплавством: *بِسْبُور* “паспорт”, *بَنْك* “банк”, *بُورْصَة* “біржа”, *قَبْطَان* “капітан”. Арабомовні країни найбільш жваво підтримували культурні зв'язки з Францією, тому велика частина сучасних запозичень прийшла саме з французької мови: *بِرْجُوَازِيَا* “буржуазія”, *رَادِيُو* “радіо”, *مَوْضَة* “мода”, *مَجِسْتِير* “магістр”. Запозичення з інших мов незначні. Слова на позначення грошових одиниць, які використовуються в арабських країнах, також запозичені з різних мов: *غِينِي* – єгипетський фунт від англ. *guinea*; *لِيْرَة* від італ. *lira*; *دِيْنَار* “динар” від лат. *denarius* і т.п. Те ж саме спостерігається щодо назв мір довжини, ваги і т.д.

Що стосується сучасності, то можна прослідкувати активні тенденції вестернізації арабського регіону. Приток європейських запозичень триває й до сьогодні, він збагачує новою лексикою арабську мову, яку й до тепер вважають найбільш багатую на іншомовні елементи серед усіх семітських мов. Довготривалі мовні контакти, які супроводжуються інтерференцією різних мов, потягнули за собою вживання в арабській мові різних за походженням іншомовних слів та конструкцій.

2.3 Екзотизми в мові арабомовних ЗМІ

Тексти сучасних ЗМІ часто можуть містити лексику, незрозумілу адресату через чужість форми (графічної та звукової), а також через невідоме значення вживаного у статті слова. Незрозумілі слова називаються агнонімами. Агноніми – це лексична одиниця, невідома та незрозуміла більшості носіїв мови. До них відносяться такі типи лексики: діалектизми, неологізми, жаргонізми та екзотизми. В текстах сучасних ЗМІ агноніми часто виступають фактом утворення тексту. Тексти, побудовані на використанні екзотизмів в якості смислового ядра, належать до когнітивної сфери. В такого роду когнітивних текстах реалізується ряд комунікативно парадигмальних задач ЗМІ: 1) проінформувати адресата; 2) побудити його до отримання нових знань; 3) можливість поліпшення культурного розвитку суспільства.

Розглянемо тематичну диференціацію та особливості вживання екзотизмів в сучасній арабській пресі. Для аналізу вживання екзотизмів були використані британський міжнародний арабомовний новинний сайт BBC Arabic, міжнародна організація Alhurra, Alarabiya (ОАЄ), Farahas, а також відома катарська Aljazeera. Дані джерела були обрані для дослідження, тому що вони мають щоденний тираж та онлайн-ресурс, який має пошукову систему та архіви. Загалом було досліджено 100 статей, для аналізу у всіх обраних виданнях було обрано розділи про культуру та мистецтво, а також взяті деякі статті з розділу про здоров'я, політика та туризм. Виявлену лексику можна поділити на групи мови-джерела (японська, італійська, англійська, німецька, турецька, іспанська, французька), що говорить про достатньо активні міжкультурні контакти.

В ході дослідження створено 5 тематичних груп, об'єднаних загальними родовими поняттями, з подальшим поділом домінантних груп на підгрупи. Виокремлений із текстів онлайн-статей перелік, представлений нижче, екзотичної лексики класифіковано такі групи: "Культура і мистецтво", "Суспільно-політичне життя", "Їжа та напої", "Явища природи", "Побут".

Під час аналізу статей було з'ясовано, що головною функцією екзотичних лексем в мові ЗМІ – номінативна. Вона полягає в висвітленні "світу речей" і світу ідей специфічних явищ та предметів, в ознайомленні читача чужоземними життєвими реаліями – з життям іншого народу в конкретний час, в конкретному місці. Зовсім очевидний зв'язок між термінами: номінативна функція, інформативна та пізнавальна функції. Саме це основні функції, які несе в собі екзотична лексична одиниця.

В досліджених статтях найчисленнішою групою екзотичної лексики є явища, що позначають культурні та мистецькі реалії різних народів, вживаються дані екзотизми найчастіше в розділі про туризм. Серед групи "Культура та мистецтво" виокремлено такі підгрупи:

- *Культурно-специфічні елементи буття етнічних спільнот:* هانامي
"ханамі" – національне свято в Японії, присвячений цвітінню сакури;

- هراکیری "харакірі" – японське ритуальне самогубство;
- *Архітектура (типи помешкань):* شاتو "шато" – (від фр. chateau) замок, замський маєток; بنغل "бунгало" – (з гінді baṅglā) невеликий одноповерховий будинок, що виник в Індії; منزل الیورت "юрта" – переносне каркасне житло кочових народів Центральної та Середньої Азії.
 - *Театр, музика, кіно, танці:* سامبا "самба" – бразильський музичний жанр або парний танець; الریغی "регі" – жанр музики, що виник на Ямайці; ماكسیكس "машиш" – бразильський міський парний танець.

В ході подальшого аналізу розділу про туризм також було виявлено екзотичну лексику на позначення реалій матеріальної культури, в особливості традиційні назви страв (кулінарія) та напоїв:

- *Напої:* سكوتش ویسك "шотландське віскі" – віскі вироблене на території Шотландії. Це віскі належить до категорії, з "назвами, що законодавчо закріплені географічно"; شامبانيا "шампанське" – французьке ігристе вино, виготовлене з винограду, що росте в провінції Шампань; ماتشا – "матча" – різновид японського пропареного чаю, розтовченого у порошок.
- *Кулінарія:* اللزانيا "лазанья" – традиційна страва італійської кухні, приготована з шарів тіста з начинкою та залита соусом; خاشابوري "хачапурі" – грузинська випічка з сиром; السوشي "суші" – страва японської кухні, яка готується з рису та морепродуктів.

До категорії "Природа" можна віднести такі підгрупи:

- *Клімат:* میسترال "містраль" - сильний та холодний північно-західний вітер на середземноморському узбережжі Франції в долині річки Рони; سهوب البراري "прерія" – північноамериканська форма лісостепу;
- *Флори:* الكسافا (المانیوك) – "касава" африканська назва маніоку – важлива харчова коренеплідна тропічна рослина; فینبوس "фінбос" - тип чагарникової рослинності, переважаючий на території Капської області ПАР; ساكورا "сакура" – в японській мові цим словом позначають

будь-яку вишню. Це слово наявне в широкому вжитку в різних мовах світу для передання колориту японської культури. Цей термін вживався в розділі про туризм. Було виявлено і інше словосполучення для позначення цього слова, але вже в розділі про здоров'я і вживається в конкретному значені "вишневе дерево":

يحتفل ملايين اليابانيين كل عام بتفتح أزهار أشجار الكرز الرقيقة إيداناً قدوم فصل الربيع.

Екзотизми, які відбивають вагомі ознаки та моменти становлення й розвитку будь-якого етносу, відносяться до категорії "Суспільно-політичне життя", яка поділяється на наступні підгрупи:

- *Посади та соціальні статуси:* "дюк, герцог" (від лат. ducis "веду") - найвищий шляхетський титул, вищий слуга короля; "брахман" - жрець, представник вищої касты в Індії; "папа римський" (від лат. papa) - видимий голова католицької церкви; "віконт" (від фр. vicomte, англ. viscount) - титул європейського дворянства. У Великій Британії цей титул середній між графом і бароном.
- *Грошові одиниці:* "ларі" - грошова одиниця Грузії; "єна" - грошова одиниця Японії, одна з основних резервних валют світу; "євро" - офіційна валюта 20 країн "єврозони".
- *Організації та угруповання:* "якудзи" - традиційна форма організованої злочинності в Японії; "кнесет" - парламент Ізраїлю;

Категорію "Побут" можна поділити на такі підгрупи та віднести до них наступні слова:

- *Одяг:* "кімоно" - японське національне вбрання; "чоха" - чоловічий довгий кафтан у народів Кавказу; "пончо" - латиноамериканська традиційний верхній одяг;

Засоби пересування: "рікша" - вид транспорту, розповсюджений в Південній та Східній Азії; "джонка" - традиційне китайське парусне судно;

Було виявлено декілька термінів, які не відносяться до жодної з перерахованих вище тематичних груп. Ці терміни були виявлені в розділі про туризм та здоров'я. Такі слова використовуються для створення іншомовної характеристики людини та надання місцевого колориту. В статтях такі терміни частіше використовуються з поясненням редактора:

الهافو "хафу" – японський мовний термін, який використовується для позначення людини, етнічно наполовину японця, а на половину не японця.

"ثم هناك أطفال يابانيون أحد والديهم أجنبي. يُعرف هؤلاء الأطفال ثنائيي الثقافة باسم "الهافو" أو النصف، وهو مصطلح ازدرائي، لكن هذا أمر طبيعي هنا."

الدوبلغنجر "допельгенгель" – двійник людини, який проявляється як темна сторона особистості.

تؤام الشر, نذير الموت , أو نظرية دوبلغنجر , هي ظاهر فيزيائية غير قابلة للتفسير

Таким чином, завдяки аналізу екзотзмів аробомовних онлайн-видань BBC Arabic, Alhurra, Alarabiya, Farahas, Aljazeera було виділено 5 тематичних груп та виділено основні функції екзотизмів в публіцистичних текстах: створення місцевого колориту, підвищення престижу та мовної виразності, ознайомлення читача з культурою інших народів, а також іншомовна характеристика людини.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Запозичення зазвичай заповнюють порожнечу для позначення нових реалій. Вони проникали в арабську мову протягом всього часу її розвитку. Перші запозичення відносяться до часів появи Корану, вже в ньому можна простежити запозичення з ефіопської, давньоєврейської, середньоасирійської, набатейської, грецької, перської і т.д. Арабські держави тривалий час були об'єктом колоніальної експансії і це відіграло значний вплив на різні сфери арабського суспільства, в тому числі на поповнення словникового складу мови.

Екзотизми – це лексими, які позначають реалії побуту, культури і життя іншої країни, особливі для конкретного народу або місцевого населення. Екзотизм як феномен є представником такої лексики як безеквівалентна,

тобто, яка не має або частково має аналоги в мовах, на які буде перекладена та чи інша реалія. Також характерними для цього типу запозичень є неповне освоєння мовою-приймачем,

Тематична різноманітність екзотичної лексики в арабомовних публіцистичних текстах можна вважати наслідком глобалізації та активної міжкультурної комунікації, розширення міжмовних контактів та підвищення інтересу суспільства до інших національних культур. Вживання екзотизмів в пресі несе характер ознайомлення читача з національними особливостями інших країн та народів, а також для надання тексту місцевого колориту. Найбільш вживані екзотизми в мові ЗМІ належать до категорій "Побут", "Культура і мистецтво", "Суспільно-політичне життя", "Їжа та напої", "Природа", які, в свою чергу, поділяються на безліч підгруп.

ВИСНОВКИ

Важливою частиною життя кожного суспільства є соціальні контакти, як зовнішні, так і внутрішні. Під час міжкультурного діалогу відбувається запозичення інформації, ідей, понять, предметів але, перш за все, мовні контакти тягнуть за собою створення або запозичення іншомовних позначень – появи нових лексичних одиниць. Всі нові поняття на явища, створені діяльністю людини, неодмінно набувають позначення в мові.

Запозичення – це невід’ємний елемент функціонування і історичної зміни мови, а також одне з основних джерел поповнення словникового складу мови. Проблема запозичення є однією із загальнолінгвістичних проблем, вкрай необхідних для з’ясування взаємодії мов і процесу еволюції мови. Вивченню процесів мовної комунікації та супутніх їй явищ, зокрема лексичним запозиченням, присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Поява явища лексичного запозичення містить у собі багато лінгвістичних та екстралінгвістичних проблем, які включають у себе суспільно-політичні, технічні та наукові процеси в світі. До цих проблем, також належать питання що до трактування даного терміну, типів запозичення, причин та умов змін, що відбуваються в мові-реципієнті. Також, можна визнати, що запозичення з’являється через необхідність заповнити порожнечу для позначення нових явищ та реалій. Саме тому, згодом воно стає не тільки законним, а й необхідним в процесі міжкультурного діалогу.

Іншомовні запозичення почали надходити в арабську мову ще за часів становлення ісламу. Перші іншомовні одиниці були виявлені у Корані з різних древніх мов світу, згодом розширення кругозору людства, початок налагодження міжнародних та торгівельних відносин призвели до проникнення в арабську мову лексики з індійської, перської, турецької та інших мов. В епоху колоніальної експансії арабська мова зазнала значного впливу французької, англійської та італійської мови. Такі запозичення віднайшли своє місце, в більшій мірі, в діалектах арабських країн, але

незважаючи на наявність в літературній мові конкретного відповідника, запозичення може вживатися нарівні з ним.

Лексеми, які прийшли з інших мов, були в конкретному ступені освоєні арабською мовою. Щоб вживатися у мові, запозичення проходить довгий шлях, складений з адаптаційних процесів на різних мовних рівнях: семантичний, графічний, фонетичний, граматичний. Графеми та фонемі, які не характерні арабській мові, замінюються споконвічно арабськими. Фонетико-графічна адаптація включає у себе адаптацію запозичених графем арабськими приголосними; усунення трьох послідовних приголосних в середині слова шляхом додавання голосних; усунення двох послідовних приголосних на початку слова шляхом додавання хамзи або додаванням голосного; пом'якшення приголосного.

Проте існує невелика група слів, які вживаються, але зберегли в своїй структурі елемент, який нерозривно зв'язує його з побутом та культурою певної країни або місцевості. В сучасній лексикології дану групу слів слід визначати терміном екзотизми. Відносячись до різних явищ життя народів, екзотизми частіше характеризують матеріальну культуру і не так часто називають абстрактні поняття. Екзотизми мають семантичні, фонетико-граматичні, граматичні та функціональні характеристики, які в цілому характеризують їх як особливий пласт слів у складі іншомовної лексики. Вони висвітлюють найрізноманітніші сторони життя тої чи іншої країни: її побут, культуру, соціально-політичні угруповання, установи, посади, реалії пов'язані з релігією. До екзотизмів також відносяться і назви явищ, які відображають особливості географії, клімату, вони екзотизми можуть означати і абстрактні поняття, що існують у свідомості якогось народу як обов'язковий елемент його культури та сприймаються іншим народом як специфічні.

Під час аналізу статей популярних арабських інтернет-видань, таких як BBC Arabic, Alhurra, Alarabiya, Farahas, Aljazeera було диференційовано екзотизми за кількома категоріями: "Побут", "Культура і мистецтво",

"Суспільно-політичне життя", "Їжа та напої", "Явища природи", з яких вдалось виокремити невелику кількість підгруп. Найбільше екзотична лексика зустрічається в розділах про туризм і культуру. Це пояснюється тим, що самі в сфері туризму і подорожей важливо передати реалію в тому вигляді, в якому вона представлена в тій чи іншій країні. В контексті процесу глобалізації та міжкультурної комунікації екзотичні лексеми також можуть виконувати соціальні функції, до яких належать пізнавальна функція та культурного перенесення. Також екзотизми лексично маркують усі важливі наслідки міжнародної комунікації такі як: привнесення нових понять в лексичний склад арабської мови; ознайомлення носіїв арабської мови з аспектами іншої лінгвокультури. Всі функції взаємопов'язані, вони перетинаються і взаємодіють під впливом певних чинників. Особлива задача адресанта під час написання статей – це отримати нового адресата, який проявляє зацікавленість до незрозумілого, зробити з нього однодумця.

АНОТАЦІЯ

Курсова робота присвячена дослідженню особливостей і функцій екзотичної лексики в публіцистичних текстах арабських Інтернет-видань. Для успішного досягнення поставленої мети, в теоретичному розділі розглянуто критичну літературу з лінгвістики, щодо іншомовних запозичень, зокрема праці про екзотичну лексику, а саме: описано наукові підходи до тлумачення терміну "запозичення", розглянуто причини появи запозиченої лексики в мові, її функції та класифікація, досліджено адаптаційні процеси запозичених лексичних одиниць в арабській мові, з'ясовано поняття "екзотизм" та функції даного лексичного запозичення; розглянуто шляхи проникнення запозичень в арабську мову. В практичній частині здійснений поглиблений аналіз особливостей використання екзотичних слів на базі арабомовних статей таких видань як BBC Arabic, Alhurra, Alarabiya, Farahas, Aljazeera.

Результатом аналізу стало з'ясування ролі екзотизмів у арабських публіцистичних текстах, виявлено класифікацію даної групи запозичень за тематичними групами, розкрито причини вживання екзотизмів в мові арабомовних ЗМІ.

Ключові слова: *міжкультурний діалог, іншомовні запозичення, адаптація, екзотизми, публіцистика*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в Українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у Пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст .) : автореф . дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова / Л. М. Архипенко. – Х., 2005. – 20 с
2. Белкин В. М. Арабская лексикология. – М., 1975.
3. Белкин В. М. Формирование словарного состава современного арабского литературного языка: Авт. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.22 / АН СССР. Институт востоковедения. – М., 1980.
4. Блумфилд Л. Язык / Л. Блумфильд – М., Изд-во «Прогресс», 1968. – 608 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с. — ISBN 966-569-013-2
6. Веренич Т. К. Деэкзотизация современных заимствований в русском научно- лингвистическом и обыденном языковом сознании (на материале англицизмов): дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / Веренич Татьяна Константиновна. –Красноярск, 2004. – 233 с.
7. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за редакцією М. І. Голянич. Івано-Франківськ
8. Губанов Ю.П. Лексикология и фразеология арабского языка. Курс лекций. – М., 1978.
9. Ефремов Л. П. Экзотизмы / Л. П. Ефремов // Русское языкознание. – 1973. – Вып. 2. – С. 165–171
10. Захиди А. И. Слова тюркского происхождения в современном арабском языке: Авт. дис. ... канд. филол. наук / АН Азербайджанской ССР. Институт литературы и языка имени Низами. – Баку, 1967.
11. Ковалев А. А., Шарбатов Г. Ш. Учебник арабского языка. – М., 2000.
12. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи / В. Г. Костомаров – СПб.: Изд-во “Златоуст” 1999. – 319с

13. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке. Москва: Наука, 1968. 206с.
14. Лазариді С. А. Употребление устаревших слов и неологизмов в новогреческом языке / С. А. Лазариді // Проблемы современного языкознания / С. А. Лазариді. – Москва: «Флинта», «Наука», 2007.
15. Мозовая И. Н. Теоретические предпосылки исследования заимствованной лексики в языке рекламы / И. Н. Мозовая // Вісник Дніпропетровського університету. – 2009. – Т. 1. – Вип. 15.
16. Недоспасова М. Е. Вопросы развития современной арабской терминологии: Авт. дис. ... канд. филол. наук / Тбилис. гос. ун-т. – Тбилиси, 1964.
17. Олійник А. Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. Наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Анатолій Дмитрович Олійник. – Київ, 2002. – 20с.
18. Орешкіна М.В. До питання класифікації запозиченої лексики / Марія Василівна Орешкіна // Функціональна лінгвістика. Матеріали конференції. Частина II. – Сімферополь, 1994. – с. 212-216.
19. Панахи М. А. Сложные слова и устойчивые словосочетания изафетного типа в арабском литературном языке: Авт. дис. ... д-ра филол. наук: 10.676 / Тбилис. гос. ун-т. – Тбилиси, 1972.
20. Рыбалкин В.С. Арабская лексикографическая традиция. – К., 1990. 24.
Рыбалкин В.С. Арабская лингвистическая традиция: истоки, творцы, концепции. – К., 2000.
21. Рыбалкин В.С. Классическое арабское языкознание. – К., 2003. 7
22. Семенов Д. В. Синтаксис современного арабского литературного языка. – М.- Л., 1941.
23. Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К.: Головне видавництво видавничого об'єднання “Вища школа”, 1988. – 328 с.
24. Селіванова Олена С29 Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія.

- Полтава: Довкілля-К, 2006. - 716 с.
25. Сівков І.В. Лексикологія арабської мови. І частина: Навчальний посібник. – К.: ТОВ «ВТС ПРИНТ», 2014. – 254 с.
26. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за редакцією М. І. Голянич. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. — 272 с.
27. Старинин В. П. Структура семитского слова. Прерывистые морфемы. – М., 1963.
28. Субх А., Субх М. Курс грамматики арабської мови: Підручник. – К., 2006.
30. Ушаков В.Д. О создании терминов в арабском языке и терминологических словарях // Семитские языки. – М., 1976. – Вып.3: с. 149 – 161.
29. Тимина С.А. Семантические характеристики экзотической лексики (на материале языка современной англоязычной прессы) / С. А. Тимина // Вестник ВятГГУ: науч. журн. – Киров. 2008. – №1(2). – С. 8–11.
30. Тимина С.А. Экзотизмы в современной англоязычной прессе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Тимина С.А. – Киров, 2003. – 161 с.
31. Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.
32. Халидов Б. З. Учебник арабского языка. – Ташкент, 1965.
33. Цоцхадзе Л. В. Аффиксальная деривация имен в современных семитских языках: (на материале араб. лит. и евр. яз.). – Тбилиси, 1987.
34. Чернов П. В. Справочник по грамматике арабского литературного языка. – М., 1995.
35. Шагаль В. Э. Учебник арабского языка. – М., 1983.
36. Шагаль В. Э. Языковой аспект национальных процессов в арабских странах. – М., 1987.
37. Шарбатов Г.Ш. Современный арабский язык. – М.: Изд-во вост. лит.,

- 1961.
38. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка. – М. 1985.
39. Ali A.S. A Linguistic Study of the Development of Scientific Vocabulary. London: Kegan Paul, 1987
40. Elsaid Badawi, Carter M. G., Adrian Gully. Modern Written Arabic. A comprehensive grammar. – Routledge. London and New York.
41. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing. Ecology of language: Essays by Haugen / E. Haugen // Stanford University Press. – 1972. – P. 113–119.
42. Holes C. Modern Arabic. Structures, functions, and varieties. – Georgetown University Press.
43. الجزء الأول. دار المعرفة الجامعية 1996. ص 205: صبري إبراهيم السيد المصطلح العربي للأصل المجاز الدلالي – القاهرة
44. عبد القادر الفاسي الفهري اللسانيات واللغة العربية - بيروت - باريس: منشورات عويدات 1986، الدار البيضاء: دار توبقال للنشر، 1985 ص 76
45. جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، 2002. ص. 79: عبد الله بن حمد العويشق منهج فقه اللغة المستوى الثامن – الرياض
46. مقارنة لغوية بين العربية والفارسية. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.diwanalarab.com/%D8%A8%D9%8A%D9%86%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-%D9%88>(дата звертання: 20.04.2023)